

О. В. КУЦПАК. ПРАВОВА ПОЛІТИКА ЯК ЗАСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО ЖИТТЯ

Розглянуто категорії «правова політика» та «правове життя». Визначено їх сутність, ознаки, принципи, напрями правової політики. Проаналізовано проблему систематизації правових актів.

Ключові слова: політика, правова політика, правове життя, правові акти, систематизація.

Рассмотрены категории «правовая политика» и «правовая жизнь». Определено их сущность, признаки, принципы, направления правовой политики. Проанализирована проблема систематизации правовых актов.

Ключевые слова: политика, правовая политика, правовая жизнь, правовые акты, систематизация.

Categories «the legal policy» and «legal life» are surveyed. Definitely their essence, signs, principles, directions of a legal policy. The problem of ordering of legal certificates are analysed.

Key words: a policy, the legal policy, legal life, Legal certificates, ordering.

На сьогоднішній день стрімко відбуваються зміни традиційних та усталених правових інститутів, що обумовлюють необхідність дослідження на теоретичному рівні нових реалій та тенденцій їх розвитку. Сучасні дослідження в галузі теорії держави та права характеризуються появою нових актуальних тем.

Слід зазначити, що стрімкий розвиток політичних стосунків в державі свідчать про політизацію правового життя. Це потребує більш ґрунтовної уваги до дослідження категорії «правова політика», хоча даний термін давно усталений у політичній та юридичній науках. Ґрунтовне вивчення категорій «правова політика» та «правове життя», їх співвідношення дасть поштовх формуванню та практичній їх реалізації, новому тлумаченню юридичних норм та вирішенню проблем пов'язаних з колізіями нормативно-правових актів.

У цілому слід зазначити, що питання правової політики як засобу організації правового життя суспільства в юридичній науці розробляється недостатньо. Тому низка важливих проблем потребує додаткового висвітлення та обґрунтування.

Окремі аспекти даної проблематики розглядалися в працях В.М. Баранова, М.І. Матузова, О.В. Малька, К.В. Шундікова, О.І. Овчиникова, І.В. Федорова, А.П. Коробій, Ю.С. Шемшученка.

У процесі вивчення даної проблематики було використано загальні положення теорії держави і права, застосовано діалектичний та формально-логічний метод, в тому числі використанні загально-логічні методи теоретичного аналізу: порівняння та узагальнення.

В юридичній літературі відсутні єдині підходи розуміння правової політики. Як зазначає академік Ю.С. Шемшученко, проблемним залишається саме поняття правової політики, її зміст, місце у системі інших видів політики¹.

Дореволюційні юристи Б.А. Кістяковський, С.А. Муромцев, Н.М. Коркунов, Л.І. Петражицький визначали правову політику як прикладну науку, покликану визначати чинне законодавство і сприяти виробленню більш досконалого права².

Своєрідну точку зору щодо розуміння правової політики мають М.І. Матузов, О.В. Малько, К.В. Шундіков, які розглядають її як цілеспрямовану, планомірну діяльність держави та її органів у сфері правового регулювання соціальних стосунків, суть яких полягає у виробленні та практичній реалізації правових ідей стратегічного характеру³. Даний підхід поділяв і В.О. Селіванов, розуміючи правову політику, як науково обґрунтовану, послідовну і системну діяльність державних органів, яка на основі і в межах права має бути спрямована на своєчасне визначення мети і засобів спільного руху, шляхом демократичного, правового, соціального прогресу, з урахуванням як внутрішніх, так і міжнародних суспільних можливостей. На думку вченого, правова політика є своєрідним феноменом, який втілюється в суспільстві лише за умови розвитку демократичних шляхів⁴.

Іншу точку зору має В.К. Бабаєв, який пропонує розуміти під правовою політикою стратегію і тактику правового регулювання⁵.

Але на нашу думку, слід погодитися саме з думкою М.І. Матузова, який визначає правову політику як особливу форму вираження державної політики, засіб юридичної легітимації, закріплення політичного курсу країни, вираження волі її офіційних лідерів. Як свідомо, консолідована сила, ця політика втілюється насамперед, у законах, указах, кодексах, конституціях та інших актах, спрямована на охорону і захист порядку, його розвитку. Правова політика виступає як потужний інструмент перетворення суспільства⁶.

Слідом за цим же вченим, можна назвати і основні ознаки правової політики: вона ґрунтується на праві, здійснюється правовими методами, охоплює головним чином правову сферу діяльності, підкріплюється в необхідних випадках силовими методами, має публічний та офіційний, знаходить вираз у вигляді організаційних та правових форм її здійснення⁷.

Враховуючи вищевикладене, правову політику з теоретичної точки зору, можна розглядати у вузькому та широкому значенні. Правова політика у вузькому розумінні є вироблення та реалізація тактики і стратегії у сфері створення й застосування права на загальних принципах гуманізму⁸. У широкому розумінні – це діяльність державних і муніципальних органів, громадських об'єднань, окремих осіб, включаючи систему ідей, цілей, заходів та способів, що забезпечують функціонування та відтворення правового механізму, яка спрямована на здійснення інтересів, прав та свобод людини у взаємодії з її обов'язками⁹.

Слід зазначити, що правова політика, як і будь-яка інша політика має свої недоліки. По-перше: головним недоліком державної правової політики є те, що вона здійснюється у відриві від реальних суспільних потреб. З цієї позиції, слід погодитися з думкою, Н.А. Железняк, яка відзначає, що правова політика сьогодні є різновекторною та має внутрішні суперечності¹⁰. По-друге: колізії в юридичних актах призводять до проблем у взаємодії з культурною, соціальною, економічною та іншими видами політики, так як вони повинні здійснюватися урахуванням важливих аспектів кожної з них.

Аналізуючи вищевикладене, слід відзначити, що правова політика повинна бути зорієнтована і спрямована для досягнення таких цілей з урахуванням соціальних пріоритетів, а саме: підвищення ролі права у суспільстві; акцентуація суб'єктів права на вдосконалення нормативно-правових актів; підвищення рівня правових знань серед населення; сприяння підвищенню та обізнаності громадян щодо законів. Крім того, будь-яка політика повинна бути правовою, не суперечити законодавству, відповідати чинним нормам права, не тільки національним, а й міжнародним. Мета правової політики повинна бути спрямована на побудову

правової держави, проведення ефективної правової реформи, з урахуванням потреб населення держави, підвищення ефективності правового регулювання. В державі, правова політика, повинна відображати насамперед актуальні загально-суспільні проблеми з метою створення ефективного законодавства, заснованого на принципах демократії.

Тому, правова політика повинна ґрунтуватися на наступних принципах: обумовленість; наукова обґрунтованість; стійкість і передбачуваність; демократичний характер; гуманність і моральні засади; легітимність; справедливість; гласність; поєднання інтересів особистості та держави; пріоритетність прав людини як найвищої соціальної цінності; відповідність основним положенням законодавства Європейського Союзу та міжнародного права¹¹.

Основними пріоритетами формування правової політики мають бути: врахування рівня розвитку правового життя в державі; розробка програм правової політики на регіональному (місцевому) рівні; підняття рівня знань законів серед населення; прийняття нормативно-правових актів з врахуванням економічного і правового розвитку на місцевому рівні.

Зміни в правовій сфері приводять до необхідності створення і проведення ефективної правової політики держави. Ефективність правової політики базується на основі права, і лише за допомогою права можливо досягнути реалізації поставлених завдань. Слід погодитися з М.І. Магузовим, який зазначає, що правова політика обслуговує насамперед інтереси держави, що об'єктивно обумовлені суспільними потребами народу¹². Для того, щоб правова політика була ефективною, вона повинна включати в себе не тільки мету, а й засоби, за допомогою яких вона буде досягнута.

Політика повинна функціонувати у взаємодії з правом. Правом так або інакше обумовлюються всі види політики, але правова політика має свої особливості і свій зміст, відображає і визначає правове життя країни¹³.

Правова політика покликана визначати правовий устрій держави, обумовлювати відповідний рівень правового життя. Крім того, правова політика повинна формувати концептуальні правові ідеї наукового розвитку і організації правового життя суспільства. Для ефективного розвитку правової політики особливу роль покликане відігравати правове життя¹⁴. Правова політика виступає гарантуючим різновидом політики і спрямована на впорядкування правового життя. Проявами правової політики є реакція держави на помітне збільшення потоків юридичної інформації, яка не завжди є погодженою¹⁵.

Однією з особливостей сучасного правового життя є тенденція щодо необхідності правового регулювання. Також, сучасний стан розвитку правового життя характеризується як перехідний, та обумовлюється наявністю таких властивостей як динамізм, фундаментальність змін, нестабільність, різнонаправленість. Так, слід погодитися з думкою В.О. Шиянова, що головною особливістю «правового життя» є його динамізм¹⁶. Завдяки цьому «правове життя» повинно виступати, як організована частина суспільного життя, а інші категорії права виконувати свої функції за своїм призначенням.

З цієї точки зору необхідно відзначити, що у тісному взаємозв'язку з категорією «правова політика» знаходиться і категорія «правове життя».

Таким чином, правова політика є способом організації правового життя, засобом поліпшення його якісного стану, виступає однією з форм проведення державної політики, засобом легітимації офіційного політичного курсу країни¹⁷.

Звідси основою формування будь-якої політики, в тому числі правової, повинно бути врахування інтересів та потреб людини, тому слід погодитися з думкою В.О. Селіванова, що права політика має не тільки формально-юридичний характер, а й людський вимір¹⁸.

Отже, правову політику і правове життя можна охарактеризувати як процес виробництва і відтворення політичних правових стосунків, що виникають між людьми з приводу задоволення тих або інших інтересів.

Крім того, здійснення ефективної правової політики є основою трансформаційних перетворень і вказує на рівень демократизації в суспільстві, що ґрунтується на нормах Конституції, законів та нормативно-правових актах. Головним завданням правової політики є нормативно-правове забезпечення реформ, які проводяться в державі¹⁹.

Слід підтримати думку М.І. Матузова, А.В. Малька, К.В. Шундікова, що правова політика держави може бути ефективною лише у випадку, якщо вона спирається на сприятливе зовнішнє середовище, на легітимну і ефективну державну владу, розвинену ринкову економіку, стабільну демократичну політичну систему²⁰. Проведення ефективної правової політики є одним із чинників успішного демократичного реформування. Будь-яка політика має бути правовою, тобто відповідати юридичним нормам і стандартам. Правова політика у сфері правового життя суспільства є цілеспрямованою планомірною діяльністю суб'єктів суспільства, органів влади у сфері правового регулювання, соціальних стосунків.

Головним завданням правової політики є впорядкування правових актів²¹. Правові акти виступають систематизуючими елементами всіх правових явищ і відіграють основну роль у правовій політиці.

Розробка нових правових актів має ґрунтуватися з врахуванням суспільних потреб та інтересів. Сьогодні, на жаль, законопроекти готуються поспішно, детально не плануються, а потім до їх тексту вносяться чисельні зміни і доповнення. Інколи нормативні акти приймаються в інтересах зацікавлених груп, а не враховують суспільні проблеми. Загострює зазначену проблему існування численних та суперечливих підзаконних актів. Звідси виникає необхідність розробки спеціального закону про систему правових актів. Слід усе погодитися з думкою О.В. Малько, що потрібна своєрідна піраміда правових актів, яка, по суті, зможе виступати специфічною і досконалішою формою правового життя²². Країни пострадянського простору демонструють позитивні зміни у напрямку систематизації правових актів. Так, у Російській Федерації був виданий Указ Президента Російської Федерації «Про класифікацію правових актів» від 15 березня 2000 року.

Останнім часом Верховною Радою України прийнято багато нормативно-правових актів. Порівнянню з 1991 роком, коли прийнято було 181 документ (з них 2 Кодекси, 44 Законів, 128 Постанов), в 2010 Верховною Радою України було прийнято 686 документів (з них 1 Бюджетний кодекс, 149 Законів та 536 постанов). Загальна кількість прийнятих Верховною Радою Вдало проведена систематизація правових актів в Україні, дозволить підвищити правову культуру населення, сприятиме покращенню координації між центральними органами влади та органами місцевого самоврядування, дозволить здійснити корегування нормативно-правових актів вищої юридичної з актами меншого значення. Таким чином, аналіз вищевикладеного дає змогу відзначити, що правова політика є специфічною категорією, загальною для всіх галузей права, об'єктивно входить у

предмет теорії держави та права, вивчення якого на загальнотеоретичному рівні має важливе методологічне значення для галузевих дисциплін. Головним завданням правової політики є юридичне забезпечення соціальних реформ, стабільності, правопорядку.

Сучасна правова політика характеризується перехідним періодом від радянських принципів до європейських принципів. Особливу роль в організації правового життя належить правовій політиці. А сама правова політика виступає засобом організації правового життя, а правове життя є юридичною стороною життя суспільства, яку утворюють нормативно-правові акти і правовідносини.

Отже, категорії «правове життя» і «правова політика» тісно між собою взаємопов'язані. Правова політика утворює організуючий початок всього правового життя, є однією з форм державної політики.

1. *Шемчученко Ю.С.* Конституція України і права людини // Право України. – 2001. – № 8. – С. 15. 2. *Железняк Н.А.* Поняття державної правової політики та її загальна характеристика // Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». – 2003. – № 8. – С. 9. 3. *Матузов Н.И., Малько А.В., Шундигов К.В.* Правовая политика современной России: предлагаем проект концепции для обсуждения // Правовая политика и правовая жизнь. – 2004. – № 1. – С. 7. 4. *Селіванов В.О.* Правова політика в Україні (деякі теоретичні питання сутності, змісту та технології // Право України. – 2001. – № 12. – С. 7. 5. *Бабаєв В.К.* Теория современного права. – Н. Новгород: Изд-во Нижегород, 1991. – С. 12. 6. *Правовая политика: федеральные и региональные проблемы: материалы научной конференции 22–23 июня 2000 г., Екатеринбург / Под ред. Н.И. Матузова.* – Екатеринбург: Вузовская наука начала XXI века, 2000. – С. 20. 7. Там же. 8. *Рыбаков О.Ю.* Правовая политика как юридическая категория: понятие и признаки // Журнал российского права. – 2002. – № 3. – С. 71. 9. Там же. 10. *Железняк Н.А.* Цит. праця. – С. 12. 11. Там само. – С. 13. 12. *Матузов Н.И.* Понятия и основные приоритеты российской правовой политики // Правоведение. – 1997. – № 4. – С. 8. 13. *Михайлов А.Е.* Правовая жизнь в современной России: проблемы теории и практики: Диссер. ... кандид. юрид. наук. – Саратов, 2004. – С. 151. 14. Там же. – С. 154. 15. Там же. 16. *Шиянов В.А.* Правовая система и правовая жизнь общества: теоретический аспект взаимодействия: Диссер. ... доктора юрид. наук. – М., 2008. – С. 129. 17. Там же. – С. 159. 18. *Селіванов В.О.* Цит. праця. – С. 10. 19. *Железняк Н.А.* Цит. праця. – С. 9. 20. *Матузов Н.И.* Цит. праця. – С. 4. 21. *Михайлов А.Е.* Цит. праця. – С. 161. 22. *Малько А.В.* Правовая политика как способ организации правовой жизни / Российская правовая политика: Курс лекций. – М.: Норма, 2003. – С. 163.